

Laschar eleger ils Rumantschs ils delegads

Dus giurists han referì la sonda passada avant ils delegads da la Lia Rumantscha

■ (anr/vi) Tge fissi da midar per che la Lia represchentia propi la basa rumantscha? Dus giurists han referì avant il delegads a Mustér. Els proponan per part midadas radicalas. Las uniuns affiliadas perdessan pussanza ed influenza. La stad 2014 ha la Lia rumantscha incumbensà ils dus giurists Andreas Glaser e Corsin Bisaz dal Center per democrazia ad Aarau dad examinar: Co sto la Lia rumantscha s'organisar per represchentar a moda democratica il pievel rumantsch? Co poi reussir a la Lia d'enconuscher l'opiniun dals Rumantschs. L'expertisa ch'els dus giurists han concepì n'è betg publica. A la radunanza da delegads han els dentant explitgà las conclusiuns principalas.

Fermezza e flaiveltezza

«Ins duess adina entschaver cun las novitads positivadas», ha ditg Andreas Glaser, professor da dretg a l'università a Turitg. La Lia rumantscha saja vegnida incumbensada dal chantun cun la promozion dal linguatg. Questa lavur accumulëschia ella cun ina qualità excellenta. «Quai ston ins tegnair endament cura che nus dilucidain ussa las varts criticas.»

La flaiveltezza da la Lia saja sa mussada cun l'introducziun dal rumantsch grischun en scola e cun la reintroducziun dals idioms. Tenor ils tschentaments haja la Lia da represchentar l'entira Rumantschia. La fundaziun da Pro idioms stoppia dentant esser in segn d'alarm per la represchentatività da la Lia.

Uniuns na represchentan betg il pievel

«In carstgaun – ina vusch» saja il principi da la democrazia en sia pli simpla furma. La Lia consistia da diversas uniuns affiliadas e saja perquai mo uschè democratica sco questas uniuns. «Ina analisa pli profunda mussa che questas uniuns



Andreas Glaser a chaschun da ses referat a Mustér.

FOTO A. CATHOMAS/LR

na funcziunan betg tenor principis democraticas», ha Glaser ditg. Il commembradi da las uniuns regionalas saja reglè a moda diversa. Tar l'Uniun dals Grischs dependia il commembradi per exempel da la cumpra dal Chalender Ladin. Glaser ha accentuà ch'el na mettia betg en dumonda la lavur preziosa da las uniuns

regionalas: «Dentant pretender da represchentar il pievel rumantsch, tge che quai vul era adina dir, quai na dastgan ellas betg.»

Anc pli acut sa preschenta il problem tar las uniuns surregionalas u extraterritorialas. Fitg dubitavol saja che las medias sco l'anr e la sstr tschentian delegads

per la Lia rumantscha. «Las medias han ina funcziun da controlla en ina societad democratica e duessan buca haver influenza sin decisiuns politicas.»

Era sche la radunanza da delegads da la Lia sa spleghia a moda absolutamain democratica. «Il deficit democratic fundamental resta. La Lia rumantscha na represchenta betg il pievel rumantsch.»

Midadas pussaivlas

Corsin Bisaz ha skizzà midadas. Il giurist chapescha sias ponderaziuns sco impuls per iniziar ina discussiun. Per la democratisaziun da la Lia vesa el dus puncts da partenza. L'emprim: «L'inclusiun directa da tut las Rumantschas tar la decisiun da dumondas impurtantas.» Il segund: «La represchentaziun dals Rumantschs en ils organs da la Lia rumantscha.»

Appartegnen l'emprim punct: Schi saja da decider dumondas da gronda impurtanza per la Rumantschia, sche duessan tuts Rumantschs pudair s'exprimer. «Tecnicamain è bier pussaivel gist qua en il Grischun nua che l'e-voting è già sviluppà.» Da sclerir fiss: Tgi vala insumma sco Rumantsch? Tgi dastga sutmetter ina dumonda da votaziun? Quant liantas fissan las decisiuns?

Per evitar problems serius recumanda Bisaz da duvrar talas votaziuns per decisiuns internas da la Lia e betg sco mecanissem da decider davart dal chantun. «Cun in tal mecanissem obtegness la Lia rumantscha politicamain in pais pli grond che rinforzass sia posiziun envers las autoritads dal stadi.»

Ils Rumantschs elegian ils delegads

Central per la represchentatività da la Lia rumantscha saja cunzunt da transfurmar la radunanza da delegads sco organ suprem en in organ che na represchenta betg pli las uniuns affiliadas, mabain ils Rumantschs sez. Ils delegads

avessan da vegnir elegids da tut la Rumantschia. I fiss da ponderar, sche las regiuns – oz represchentadas da las uniuns regionalas – pudessan funcziunar sco circuls electorals u schi duess dar mo pli in circul electoral.

Era l'elecziun da la suprastanza da la Lia pudess funcziunar tenor quest principi. I fiss dentant era pussaivel che l'elecziun succedea vinavant entras la radunanza da delegads.

Il dretg da recurs per organisaziuns

Duas propostas supplementaras ha Bisaz menziunà be curt. Ma ellas fissan da gronda muntada. «Da noss avis avess il dretg da recurs dad organisaziuns da vegnir concedi a la Lia rumantscha per ch'ella possia defender ils interess da la Rumantschia era davant il derschader.» Da discutir saja era, sche la Rumantschia na duess betg avair il dretg d'approvar midaments da lescha che pertutgan la lingua rumantscha.

Appel da Martin Bundi

In'avertiment insistent ha Martin Bundi drizzà a la raspada da delegads. En ses referat a la fin da la radunanza ha l'antierur cusseglier naziunal ditg ch'el observeschia ina fluriziun impressiunanta da la cultura rumantscha, per exempel sin champ musical. Ma il svilup da la lingua gaja gist en l'autra direcziun. La digren immensa da la populaziun rumantscha saja alarmanta.

Crititgà ha Bundi oravant tut che vischnancas oriundamain rumantschas daventian entras fusiuns tuttenina vischnancas tudestgas. Bundi pretenda perquai da convocar ina scuntrada extraordinaria da la fracziun rumantscha dal cussegl grond e da sutmetter a quella propostas concretas ch'el ha descrit en sia nova publicaziun «Zur Situation des Rätoromanischen in Graubünden» (LQ dals 8 da settember).

Adia Werkstatt

■ (rtr) Suenter 16 onns serra la Werkstatt a Cuira sias portas. Da la partida a la festa finala èn stadas var 300 fans da la bar plitost alternativa da tut las generaziuns. Ma tut en tut esì stà ina saira tipica per la bar da cultura: musica live, discussiun ed in atmosfera plitost famigliara. Diversas uras han ils clients stabels da la Werkstatt passentà en lur bar. Regurdanzas datti avunda. Per exempel l'istorgia dal chamel en la bar ch'ina visitadra ha raquintà cun in rir. Ella sa regorda che durant tschaiver saja vegni in schaic cun ses chamel a ballar ed a far festa. Però tut las istorgias n'han ils visitaders betg vullì tradir. Suenter 16 onns serra la Werkstatt perquai ch'els possessurs èn bancrut. La Werkstatt era daventà in center da cultura a Cuira. Numerus artists locals sco era internaziunals han fatg ils davos onns preschentaziuns en quest local en la citad veglia.

RECLAMA

HTW Chur
Hochschule für Technik und Wirtschaft
University of Applied Sciences

«Welches Studium passt zu mir?»

Jetzt bei der HTW Chur informieren.
www.htwchur.ch/informationsanlaesse

Anc viva «nossa» brigada

Brigada d'infanteria da muntogna 12

DA GION NUTEGN STGIER / ANR

■ A chaschun da l'ensolver per las medias ha il cumandant Franz Nager ditg ch'il stab da la brigada haja er l'ultim onn fatg in grond progress. Il 2016 fan be trais battagliuns da sis, lur servetsch en noss chantun. La Brigada d'infanteria da muntogna 12 resta activa fin a la fin dal 2017. Ina giada ad onn envida Franz Nager, il cumandant da la Brigada d'infanteria da muntogna 12 ils represchentants da las medias ad in ensolver. Quel ha gi lieu venderdi a Cuira, nua ch'il brigadier è stà ospitant e referent. Dapi il 2012 è il Lucernes cumandant da la brigada cun bunamain 7000 schuldads da sis chantuns. L'exercesi «Houdini», che ha gi lieu da Tusaun fin Walenstadt saja reussì bain cun intginas excepziuns. Il center da l'exercesi saja stà sin l'areal da la resgia a Domat, nua ch'il servetsch da sanità saja stà la scolaziun principala. Stab e schuldada hajan lavurà bain, cunzunt vers la fin da l'exercesi. Persvas hajan uffiziers e schuldads en special quai che pertutgia tactica ed engaschi.

La Higa in success per la brigada

En acziun è in battagliun da la Brigada d'infanteria da muntogna 12 er stà tar il Forum mundial d'economia a Tavau il schaner 2015. «Plaschair avain nus cunzunt gi durant il Forum mundial d'economia da la visita dal cumandant da l'armada, a André Blattmann», ha menziunà Franz Nager. La relaziun

tranter la schuldada ed il schef da l'armada svizra saja stada fitg persunala. Adina puspè hajan schuldads fatg cun el in schinumnà «selfie», quai che fiss strusch stà pussaivel anc avant paucs onns da far ina fotografia communabla cun il pli aut uffizier da l'armada. In vair success saja er stada per la Brigada d'infanteria da muntogna 12 l'exposiziun Higa a Cuira. Sa preschenta a la publicità tar questa exposiziun tradiziunala è il Battagliun d'infanteria 85, cun ses cumandat Daniel Steiner da Savognin. Passa 6000 persunas sajan sa participadas a la concorrenza fatga durant l'exposiziun, quai che confermia l'atta-

schadadad da la populaziun tar l'armada. Ventiraivel è Franz Nager dentant er che dal schaner fin oz hajan adina puspè cussegliers guvernativs dals chantuns ch'appartegnan al la brigada visità las truppas en servetsch. Ludà ha Franz Nager cunzunt la buna collavuraziun cun cusseglier guvernativ Christian Rathgeb, il schef dal departament da militar dal Grischun.

In marsch da 20 km

La schuldada saja pli u main er fitta, quai haja confermà il marsch da 20 km che saja obligatoric per ils 7000 umens da la Brigada d'infanteria da muntog-

na 12. In marsch pli lung saja betg mo bun per la sanadad da la schuldada, mabain saja quel er ina buna chausa per la collegialità da la truppa e per l'aspect social. Ils schuldads hajan grond plaschier da sa participar a quel marsch, ha menziunà Franz Nager. El ha ditg plinavant che ses stab s'haja sa sviluppà fitg ils davos dus onns, quai er grazia a la scolaziun ed instrucziun supplementantara. Fatg haja il stab cunzunt in progress quai che pertutgia la fasa da planisaziun d'in exercesi, quai che saja dentant er il cas tar la fasa da realisaziun d'in exercesi. Franz Nager ha ditg ch'el vegnia er en il futur adina puspè ad organisar exercesis per ses stab. Exercitar ed anc ina giada exercitar, quella deva valia betg mo per la schuldada, mabain er per ils uffiziers ed il stab da la Brigada d'infanteria da muntogna 12. Il 2016 fan be trais battagliuns la Brigada d'infanteria da muntogna 12 lur servetsch en il Grischun. In battagliun è reservà per il Forum mundial d'economia a Tavau, dentant vegnia quel strusch en acziun, ha ditg Franz Nager. Ditg ha el er ch'il rapport da la brigada haja lieu il december 2016 e betg sco usità il mais da favrer. Content è il brigadier lura er che la Brigada d'infanteria da muntogna 12 resta anc in onn dapli activa e che sia istorgia va pir a fin il december 2017 empè il december 2016. Ventiraivel è Franz Nager er ch'il proxim onn resta il stab da la Brigada d'infanteria da muntogna 12 identic sco quest onn.



Franz Nager, igl cumandant da la Brigada d'infanteria da muntogna 12 ha dà venderdi in guard enavos ed in en l'avegnir.

FOTO G. N. STGIER